

SKIFT FOKUS

OPDRAGELSE MED GUD OG NÆSTEN I CENTRUM

CARSTEN HJORTH PEDERSEN

CARSTEN HJORTH PEDERSEN

SKIFT FOKUS

**Opdragelse med Gud og
næsten i centrum**

LOGOSMEDIA

Indhold

Forord	9
1. Guds ære, næstens gavn, min glæde	15
De sidste 50 år	16
En mors vurdering	17
Det er gået grassat	19
Flere eksempler på barnet i centrum	20
De moderne afguder	23
Gud og næsten giver livet mening	26
Uden at miste sig selv	28
Min egen glæde	30
Virkeligheden svarer ikke altid til idealerne	32
Fra voksenstyring til barnestyling	34
Fasthed og retning i opdragelsen efterspørges	37
Opdragelse frem for dannelse og pædagogik	39
2. Opdragelsens kompas	43
Hvem er Gud?	44
Hvem er min næste?	45
Gud og næsten er overalt	48
En dag i familien Jensens liv	48
Børn er vidunderlige	52

Gud og næsten i opdragelsens rum	
- nogle eksempler	54
Det giver sig selv	58
Hvordan kan kærlighed til Gud ytre sig?	59
Hvordan kan kærlighed til næsten ytre sig?	60
Hvordan kan det »ikke at miste sig selv« ytre sig?	64
Realisme, ikke harmoni i opdragelsen	65
Gud og næsten er ikke et system	66
Selvgodhedens fare	67
To eksempler	69
Jens ser Anders som sin næste	69
Når det uforklarligt onde sker	71
En anden helhedsforståelse	72
Det giver mig myrekryb	73

3. Den gode autoritet 75

Retning og fasthed understøtter hinanden	75
Gudstro understøtter autoritet	76
Den ligeværdige asymmetri	78
Små børn skal ikke bevidstgøres om Gud og næsten	80
Du kan ikke give noget til andre,	
som du ikke selv har	83
Børneopdragelse handler om voksenopdragelse	84
En lidt mere moden udgave af sig selv	85
Fordi vi er skabt, behøver vi ikke skabe os	86
Lidelsens problem i børnehøjde	88
Gud ser barnet	89
At se og at bedømme et barn	91
Barnets »kald« er at lege, lære og lyde	94
Den pædagogiske kunst	96

Barnet skal ikke opfinde sig selv	97
Børn skal trænes i hårdførhed	99

4. Opdragelse med krop 101

Gud og næsten har krop	101
Gud og næsten giver opdragelsen krop.	103
Fællesskab er vigtigere end netværk	105
Børn, ydmyghed og stolthed	107
Børn og undren	108
Forvaltere af skaberværket.	110
Børns behov for hvile.	112
Livsmod vindes gennem overvunden modstand	114
Fra konsument til producent	116
Sæt ord på skyld og tilgivelse	117
Magtesløshedens frihed	119
Vi opdrager børn, fordi vi skal dø	122
Terrorfrygt og evighedshorisont	123
Opdragelse er også at lære at binde snøreband	125

5. Ånd i opdragelsen 127

Mennesket er et åndsvæsen	127
Børn i konkurrencestaten	129
Når det vigtige ikke kan måles, gøres det målbare vigtigt	132
Børn har brug for åndelige pejlemærker.	133
Styrkelse af børns moralske kompas.	134
Barnet og de kunstneriske udtryk.	137
Børn og voksne i tilbedelse	138
Selvbevidsthed.	139
Børn i hamsterhjulet	140

Et overdrevent selvfokus	143
Opdragelsen og den nye åndelighed	144
Fire søjler på et fundament	146

6. Gud og næsten bør ikke adskilles 147

Gudstro begrundet næstekærlighed	148
Hvem er børn og voksne rettet imod?	149
Gud og næsten er forbundne	151
Gud som den gode far og mor	153
Gud og næsten holder det hele oppe	154
Det er op ad bakke	156
Den befriende arvesynd	158
Gud er kærlighedens kilde	160
Forkynd evangeliet for børnene	162

Litteratur 165

Forord

Mit budskab i denne bog er enkelt: Børn og voksne kommer til at leve det bedste liv, når Gud og næsten er i centrum. Derfor skal også børneopdragelsen styres af dette fokus.

Det betyder ikke, at det bliver et let og komfortabelt liv, for der er faktisk en del smerte og kamp i at fokusere på Gud og næsten. Men jeg hævder, at det på den lange bane alligevel er det bedste.

Det betyder heller ikke, at børn og voksne ikke må tage hånd om sig selv. Eller gøre noget til glæde for sig selv. Tværtimod. Et menneske må have et sundt og helt *selv* for at have sunde og gode relationer til Gud og næsten. Men det modsatte gælder også: Når Gud og næsten kommer i fokus, er det en stor hjælp til at finde sig selv og få glæde i livet. Det med Gud og næsten er imidlertid udfordret af alt det andet, der kæmper om pladsen i centrum af vores liv: karrieren, præstationerne, underholdningen, vores image, kontrol, penge og alle de ting, vi omgiver os med. Kort sagt: mig selv og de moderne afguder.

Derfor er dette en polemisk bog. Jeg kan ikke gå i brechen for Gud og næsten, når vi skal opdrage børn, uden at sige noget om det, der så *ikke* skal være i centrum. Alt det andet ødelægger nemlig livet, hvis det kommer

i centrum, mens det kan blive til noget godt for os, hvis det rykker fra centrum til periferien. Når Gud og næsten er det vigtigste, bliver alt det andet højst næstvigtigt.

Så lad os skifte fokus - til en opdragelse med Gud og næsten i centrum.

Målgrupper

Bogens målgruppe er kristne forældre, lærere på kristne skoler, pædagoger i kristne institutioner samt kirkelige børne- og ungdomsmedarbejdere. Uafhængigt af om man er katolik, pinseven eller lutheraner, for det med Gud og næsten er fælles kristent stof.

Men selv om det ligger i den fælles kristne bagage, har vi ikke bragt det tilstrækkeligt i spil i opdragelsen. Det skyldes blandt andet, at sekulariseringen, som også kristne opdragere er under stærk, men usynlig indflydelse af, fører os bort fra Gud og næsten henimod det modsatte: de moderne afguder (fx forbrug og underholdning) og mig selv (fx mine drømme og behov på andres bekostning).

Jeg mener, at kristne opdragere i langt højere grad, end tilfældet er, bør lade sig udfordre og inspirere af, at meningen med livet ikke samler sig omkring de moderne afguder og mig selv. Men omkring Gud og næsten, hvilket altså på ingen måde udelukker min egen glæde.

I virkeligheden er dette udfordrende og inspirerende for *alle* opdragere. I bogen argumenterer jeg derfor også for, at det *almenmenneskeligt* set er bedst for børn at få det ind med modermælken, at der er en Gud over os og en næste ved siden af os.

Det betyder så også, at troende opdragere med stor frimodighed skal fastholde Gud og næsten i opdragelsens

rum. Også over for ikke-troende. Vel vidende, at de er på livets side, fordi der ikke gives noget bedre liv end det, hvor Gud får ære af os, og medmennesker får gavn af os; selv om vi kun *ufuldkomment* realiserer det.

Jeg ønsker altså også med denne bog at gøre kristne opdragere stolte af deres kristne tro som et stort pædagogisk potentiale og at gøre ikke-troende opdragere nysgerrige og interesserede. Jeg mener nemlig, at det går ud over levende mennesker, når vi mister fokus på Gud og næsten. Især når vi taler om opdragelse.

Kombinationen af Gud og næsten kan især skabe den sunde realisme (kapitel 2), autoritet (kapitel 3), krop (kapitel 4) og ånd (kapitel 5), som mange andre opdragelses-kompasser mangler.

Der er forskel på at være forælder, lærer, pædagog, klubleder eller noget femte. Men på hver sin måde har de med opdragelse at gøre. Her samler jeg mig om det, som er fælles, nemlig det overordnede *mål* for opdragelsen, og jeg giver eksempler fra de forskellige arenaer på, hvad det indebærer, at vi har en Gud over os og en næste ved vores side.

Derfor bør Gud optræde i det pædagogiske rum

Når en del kristne er tilbageholdende med at lade Gud optræde i det pædagogiske rum, skyldes det mindst fire ting: 1) Vi er ikke vant til det i Danmark. 2) Vi har en – begrundet – ængstelse for religiøs ekstremisme, hvor Gud bliver en form for moralsk trumf i opdragelsen. 3) En del opdragere har falske billeder af Gud i deres livsbagage. De har for eksempel oplevet, at deres forældre misbrugte Gud i børneopdragelsen. Derfor er de bange

for at »gøre ham synlig« over for deres egne børn. 4) Den øgede sekularisering, hvor Gud og det religiøse udgrænses til særlige subkulturer og sfærer.

Disse fire begrundelser for *ikke* at trække Gud ind i det pædagogiske rum er samtidig min begrundelse for at gøre det: 1) Det er godt, at vi af og til – også i vores tænkning og praksis vedrørende opdragelse – bryder med vanerne. 2) Netop for at undgå den religiøse ekstremisme er det vigtigt at kunne tale om Gud på en *legitim* måde i det pædagogiske rum. 3) Det er ikke de falske billeder af Gud, der skal fylde, men derimod de sande og troværdige. 4) Den gennemførte sekularisme, hvor Gud og det religiøse udgrænses til særlige subkulturer og sfærer, skal demaskeres som en uholdbar og gold konstruktion.

Men Gud og næsten kommer aldrig i centrum for børnene, hvis de ikke er det for de voksne. Al børneopdragelse er først og fremmest voksenopdragelse. Derfor udfordrer de følgende sider os voksne til at leve, så børn ved at være sammen med os finder ind i det gode liv med en Gud over os og en næste ved vores side. Det er det vigtigste.

Vi har imidlertid også brug for nogle gode ideer til, hvordan det helt praktisk kan gøres. Dem finder du også her.

Mål, indhold og metoder

Bogen handler med andre ord om første led i den basale pædagogiske treklang: mål, indhold og metoder. Den handler om *målet* for opdragelsen. Det overordnede mål, som alle de underordnede mål må kunne føres tilbage til.

Dermed rører vi ved et af de store eksistentielle spørgsmål: Hvad er meningen med livet? Svaret på det spørgsmål ligger tæt på spørgsmålet om opdragelsens overordnede mål.

Bogen er et forsøg på at vise, hvor potent, inspirerende og provokerende Gud og næsten er som retningsangivelse eller mål for livet – og dermed for opdragelsen.

Desuden er målet styrende for indholdet og metoderne. Målet bliver diffust og ligegyldigt, hvis ikke det viser sig i et indhold og nogle metoder. Derfor vil jeg på de følgende sider også slå de to andre toner i den pædagogiske treklang an.

Tre forbehold

Jeg har tre forbehold, der er så vigtige, at de skal nævnes her på bogens første sider:

1. Når jeg slår til lyd for, at Gud og næsten skal være i centrum, er det ikke, fordi jeg tror, det bliver »paradis på jord«. Slet ikke. Dertil er min egen og mine medmenneskers modvillighed imod Gud og næsten alt for stor. Men for nu at sige det på jysk, er jeg overbevist om, at det bliver mindre slemt at leve som menneske, end hvis jeg overgiver mig til mig selv og afguderne.

2. Ingen af os realiserer tilnærmelsesvis det med at leve med Gud og næsten i centrum. (Det er derfor, vores behov for en frelser – Jesus Kristus – er så umådeligt stort). Men selv om det kun bliver ufuldkommet og halvhjertet, er Gud og næsten nu alligevel det bedste mål for livet og børneopdragelsen.

3. Når alt kommer til alt, er det med at leve til Guds ære og til gavn for næsten ikke noget, vi kan *opdrage* til.

Ja, det vil sige: Vi kan til en vis grad opdrage os selv og vores børn til det med at være til gavn for næsten. Men ikke til at ære Gud. Ham bliver vi dybest set kun til ære for ved at opgive alle vores egne forbedringsprojekter og modtage hans nåde. Vi kalder det *at tro på Jesus Kristus*. Troen skabes imidlertid ikke ved vores håndkraft. Den skabes ved åndskraft, altså ved Helligånden, der gennem Guds ord og sakramenterne føder og nærer troen hos både børn og voksne. Derfor handler det med Gud og næsten også om dåb, forkyndelse, nadver og oplæring i den kristne tro. Det kommer jeg - meget kortfattet - ind på i bogens sidste kapitel.

Bogen er skrevet for både teoretikere og praktikere, som er med på »en tur i helikopteren« for at se opdragelsens rejse i et større perspektiv. Dens anliggende er at give bud på en kurs at følge og et mål at stræbe imod, der er til gavn og glæde for børn og voksne. Ikke alene i opdragelsens relationer, men i alle vores menneskelige relationer.

Hillerød i februar 2017
Carsten Hjorth Pedersen

1. Guds ære, næstens gavn, min glæde

I år 1900 udgav den svenske forfatter Ellen Key sin epokegørende bog *Barnets århundrede*. Den fik afgørende betydning for opfattelsen af barnet i det århundrede, der fulgte – samt i det, vi lever i nu.

Set i bakspejlet var det nødvendigt med Ellen Keys opråb, der kort fortalt gik ud på at se barnet som et fuldværdigt menneske, der har brug for, at de voksne omkring det ser dets særlige natur og behov. Hendes bog var et opgør med den tanke, som mange forældre og lærere havde af barnet som et genstridigt væsen, hvis vilje skulle knækkes. Voksne bestemte over børn. Punktum.

Ellen Keys tanker vandt ikke genklang til at begynde med. Tværtimod. Hun mødte stor modstand både fra andre pædagogiske tænkere og fra almindelige forældre og lærere.

Hun var naturligvis ikke den eneste, der ville sætte barnet i centrum. Mange fra den såkaldt reformpædagogiske retning gik samme vej. Men de første syv-otte årtier af århundredet var det en avantgarde, der stod for disse synspunkter og denne tænkning om opdragelse.

Det store flertal af forældre og andre opdragere fulgte et mere traditionelt spor.

De sidste 50 år

Men med det store værdimæssige opbrud sidst i 1960'erne og begyndelsen af 70'erne blev digerne gennembrudt. Først i børnehaverne og skolerne, senere i hjemmene blev det store mantra nu »barnet i centrum«.

Der er mange gode ting at sige om denne opdragelsesmæssige vending, og der er vist meget få, som ønsker sig tilbage til »den sorte skole«, »kæft, trit og retning«, eller »din vilje er i min lomme«. Det er mildest talt heller ikke den grøft, de fleste opdragere i dag er ved at falde i.

Men lad mig begynde denne bog med at slå fast, at børn såvel som voksne har høstet - og høster fortsat - mange gode frugter af den udvikling, som Ellen Key og andre satte i værk, og som har præget opdragelsen af børn i hjem, skole, institution og menighed de seneste 50 år. Kuede og forskræmte børn, der voksede op med tæsk og verbale overgreb, er heldigvis fortid. I stedet for er forældrene blevet anerkendende og forstående. Angst for vilkårlige og autoritære lærere er afløst af tryghed og afslappethed. Terperi og udenadslære er blevet erstattet af et overflødhedshorn af spændende, effektive undervisningsmetoder.

Vi skal imidlertid være forsigtige med at dømme historien for hårdt. For til alle tider - også op gennem det 20. århundrede - har flertallet af forældre, lærere og pædagoger formodentlig været omsorgsfulde. De økonomiske vilkår var helt anderledes for 50-100 år siden.

Kampen for at få mad på bordet var langt mere krævende end i dag. Den pædagogiske viden var også mindre. Og mulighederne langt færre.

Det vil derfor være uretfærdigt, hvis vi, der har undervist og opdraget børn de seneste 50 år, tror, at vi har opfundet omsorgen for børn. Måske vil historien tværtimod dømme os hårdt, fordi vi med vores mangel på sund autoritet, fasthed og retning i opdragelsen har svigtet den basale omsorg over for børnene.

En mors vurdering

Den 7. juli 2016 skrev en mor, Sofie Münster, en tankevækkende klumme i BT. Jeg citerer fra den:

For nylig var jeg på en legeplads med min datter. Hun leger lidt, men kommer hurtigt hen til mig, fordi hun vil vise et »akrobatisk show«. Hun går energisk i gang med noget, der vel mest af alt bare var en variation af hop på stedet. Ingen sammenhæng. Ingen rytme. Og ikke noget, hun ikke har kunnet i årevis. Faktisk er der ikke noget som helst bemærkelsesværdigt ved de mange små hop, der må have fået eventuelt forbipasserende til at tænke, at hun enten frøs eller skulle tisse rigtig meget. Alligevel hører jeg gentagne gange mig selv sige »Ej, hvor flot«. (...)

I de mere end 10 år, jeg er kommet på legepladser, er det ikke sket en eneste gang, at jeg - eller nogen anden voksen - har sat en grænse for opmærksomhed. Det tætteste, vi kommer, er et forsigtigt »om lidt«, som om børn tager skade af

ikke at blive kigget på, eller at det er en straf at få at vide, at man 'bare' skal lege. (...)

Men forskning viser noget interessant om sammenhængen mellem fravær og nærvær. Psykologer, der har forsket i, hvad der sker med børn, der bliver forsømt, har faktisk fundet ud af, at den mildeste form for »forsømmelse« - når børn en gang imellem er nødt til at underholde sig selv - har en positiv effekt. Det er ganske enkelt sundt for børn, at voksne en gang imellem er optaget af noget andet. (...)

Nyere studier tyder på, at den overdrevne opmærksomhed og ros i barndommen udvikler virkelighedsfjerne voksne, som overvurderer sig selv og deres egen betydning. De mener for eksempel selv, at de er mere socialt kompetente, tager mere hensyn til andre og er bedre til at løse konflikter. Men hvis man spørger folk i deres omgangskreds eller på deres arbejdsplads, så står det klart, at de er fuldstændigt lige så almindelige som alle os andre.

Men faktisk behøver man ikke at være forsker for at forstå konsekvenserne. Det siger sig selv, at hvis man værner børn til altid at være i centrum og til kun at kunne sætte pris på noget, hvis de bliver beundret for det, så får de svært ved at indgå i de fællesskaber, der binder vores samfund sammen. Klassen, arbejdspladsen, parforholdet, familien og foreningslivet.

Det er gået grassat

Sofie Münsters - og min - vurdering er, at det med barnet i centrum er gået grassat. Andre mennesker og barnet selv lider under det. Vi skal i stedet for have *næsten* på banen.

I vores tilværelse som mennesker er der en grundlæggende spænding mellem hensynet til den enkelte og til fællesskabet. Vi må ikke blive så fællesskabsorienterede, at vi glemmer individet. Og vi må ikke blive så individorienterede, at vi glemmer fællesskabet. Med fællesskabet mener vi også den kollektive kultur eller religion.

På mange måder var den individualisering, der fandt sted fra midten af 1800-tallet, et berettiget opgør med nogle urimelige og snærende bånd, som fællesskabet bandt det enkelte individ med. Var far skomager, måtte sønnen også blive det. Var hele folket evangelisk-lutherske kristne, måtte ingen være noget andet. Formålet med børneopdragelse var derfor også stort set at få barnet til at underordne sig de mange kollektive regler og normer.

Men det modsatte er blevet den store udfordring de seneste årtier i den vestlige verden: Vi er blevet så individfokuserede, at vi har glemt fællesskabet. Nu må kollektivet ingen bindinger lægge på individet - i dette tilfælde barnet. Nu skal børn selv vælge deres liv. Ikke blot uddannelse og arbejde, men også om de vil gå i drengetøj eller pigetøj, ja, på sigt om de vil være han eller hun eller noget helt tredje.

Tanken om barnet i centrum, som i udgangspunktet havde et vigtigt og legitimt anliggende, er blevet et dominerende og næsten enerådende dogme i børneopdragelsen på bekostning af fællesskabet, herunder kultur

og religion. Jeg mener, den udvikling har løbet så længe og er blevet så outreret, at den er til skade for både børn og voksne.

Der sker nemlig det paradoksale, at når fællesskabet lider under en grasserende individualisering, går det i sidste ende også ud over individerne, her børnene.

Flere eksempler på barnet i centrum

Lad mig nævne nogle eksempler på, hvordan den grasserende individualisering omsat til børneopdragelse viser sig:

En del børn i dag skriger sig ofte til at få deres vilje. (Jeg taler naturligvis ikke om børns skrig eller gråd, fordi de er sultne, har smerter eller er bange). Et barn, der skriger sig til at få sin vilje, møder man for eksempel i supermarkedet eller til private fester. I virkeligheden er problemet ikke, at børnene skriger og er urimelige, fordi de vil have deres vilje; men at voksne lader dem benytte dette magtmiddel.

Der er en del børn i 5-7-års-alderen, som endnu ikke er begyndt at lære den væsentlige lektie, at der er andre end dem, som har brug for den voksnes opmærksomhed. Børnehavepædagogerne eller lærerne i indskoling ser det. Måske handler det om, at børnene hjemmefra i for høj grad er blevet vænnet til, at forældrene servicerer dem. Måske handler det om, at børnene ikke har haft voksne omkring sig, der har trænet dem i tålmodighed. I alle tilfælde er barnet kommet så meget i centrum, at det på sit alderstrin ikke i tilstrækkelig grad har lært at være en del af et fællesskab.

Men barnet kan også blive overdrevent opmærksomhedssøgende, hvis det er blevet omsorgssvigtet eller set for lidt. Barnet kan blive fejludviklet, fordi den voksne i alt for høj grad har haft sig selv i centrum, hvorfor barnet så at sige lærer den samme adfærd. Nogle børn får for eksempel for meget legetøj og elektronisk isenkram, men for lidt omsorgsfuld kontakt med mor og far, hvilket gør, at pædagogerne i børnehaven eller lærerne i skolen oplever barnet som vanskeligt og selvcentreret.

Det er naturligvis ikke børnene, som bærer ansvaret for, at det er gået sådan. Det gør de voksne, som har tilladt det. Men modsat siger det også noget om, at når børn ikke møder stærke, omsorgsfulde viljer hos forældre, lærere og pædagoger, så udvikler de sig i selvcentreret retning.

Barnet i centrum viser sig også i pædagogisk litteratur. Jesper Juuls *Dit kompetente barn* har haft stor betydning for børneopdragelsen i Danmark. Den udkom første gang i 1995 og er siden udkommet i mindst 25 oplag. Den slog for alvor hul i autoriteternes mur med sin polemik imod ordet *opdragelse*, som efter forfatterens mening skal erstattes med *inddragelse*. Lidt firkantet sagt: Børnene fik magten, og de voksne blev deres ydmyge tjenere. Måske ikke primært på grund af Jesper Juul, men på grund af mange forældres, pædagogers og læreres overfortolkning af ham.

Barnet i centrum viser sig også et helt andet sted, nemlig i debatten om jøders ret til at omskære deres drenge, når de er otte dage gamle. Mere end 80 % af Danmarks befolkning – og mange politikere og meningsdannere – mener, at drengeomskæring skal forbydes.

Det primære argument er, at drengen selv skal afgøre, om hans forhud skal skæres af.¹ Man sætter barnets ret over forældrenes. Man finder det vigtigere, at drengen selv kan bestemme, end at han føres ind i et etnisk og religiøst fællesskab, der svarer til, hvad kristne gør, når de døber deres børn som spæde.

Hertil kommer det enorme fokus, som underholdningsbranchen, medierne og kommercialismen har på, at barnet sættes i centrum. Ikke fordi disse megatrends »holder af børn«, men fordi de har glæde af dem som forbrugere.

Når der udvikles spilkonsoller til helt små børn, og når iPads og smartphones gøres mere og mere børnevenlige, hedder det sig, at det er for børnenes skyld og for at hjælpe forældrene. Men konsekvensen er i mange tilfælde svækket tilknytning mellem børn og voksne, fordi børnene isoleres i det elektroniske univers, og fordi en del voksne opgiver at intervenere. Det er et *kvantitativt* problem, fordi medierne i urimelig grad er tidsrøvere, og det er et *kvalitativt* problem, fordi store dele af mediepåvirkningen er junkfood.

Disse eksempler viser, at barnet i ekstrem grad er kommet i centrum i vores tid. Og det viser behovet for, at vi i børneopdragelsen gør, hvad vi kan for at få *næsten* i centrum i stedet for. Til glæde for børnene og deres medmennesker.

1 Blot for at hindre misforståelser: Jeg mener, at pigeomskæring skal være forbudt, fordi den er begrundet i en kultur præget af mandschauvinisme, mens drengomskæring – ifølge flere videnskabelige undersøgelser – ikke skader drengen, eller i hvert fald ligger under bagatelgrænsen.